

Politeness in Iranian Sign Language: Analysis of Non-Manual Features

Behzad Rahbar ¹, Masoumeh Khoshandam Mallati ²

1. Corresponding Author, Assistant professor of linguistics, Department of linguistics, Faculty of Persian literature and foreign languages, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran. Email: behzadrahbar@atu.ac.ir

2. MA in Linguistics, Faculty of Persian literature and foreign languages, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran. Email: masume_khoshandam@atu.ac.ir

Article Info

Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
10, September,
2023

In Revised Form:
14, February, 2024

Accepted:
16, June, 2024

Published Online:
20, August, 2024

The purpose of the present study was to investigate non-manual features (NMF) that convey politeness in Iranian sign language. The data was collected through interviews with 18 deaf people (including nine men, and nine women), and six hard-of-hearing women from Tehran, Zanjan, and Anzali. All the participants used the Iranian sign language and were of different ages and educational levels. The questions of this research are in the field of three speech acts requesting, rejecting, and apologizing. Non-manual features are a complex aspect of all sign languages and perform a range of grammatical and paralinguistic functions, and the second is highlighted in this study. For linguistic analysis, sign orders and the type of words were used first, and then the use of non-manual features with each sign was checked. According to the findings of this research, to convey politeness / impoliteness through Iranian sign language, it is not enough to use signs, and NMF complements the meaning. Non-manual features include movement of the body, head, eyes and eyebrows, lips, chin and nose. The data from this study shows that the movements of the body, head, eyebrow, eyes, and mouth gestures are crucial in every three speech acts. Results show that Squint is the most used NMF across requests, Side tilt is the most used NMF across rejections and polite pucker has the highest frequency of NMFs in apologies in the Iranian Sign Language. The type and extent of use of these NMFs are context-dependent. Distribution of these NMFs depends on context: formal or informal and the variety of functions. This research proved that non-manual features act as the equivalent of prosodic in the Iranian Sign language. The results of this research can help sociologists understand the culture of the deaf community, sign language researchers understand linguistic factors, and translators provide fluent translation.

Keywords:

Politeness, Linguistic politeness, Sociolinguistic, Sign Language, Iranian Sign Language, non-manual Features, Prosody.

Cite this The Author(s): Rahbar, B., Khoshandam Mallati, M., (2024): Politeness in Iranian Sign Language: Analysis of Non-Manual Features; Journal of Language Researches, No. 1, Vol.15, Serial No. 28, Spring & Summer- (95-121)- DOI: [org/10.22059/jolr.2024.365113.666856](https://doi.org/10.22059/jolr.2024.365113.666856).

Publisher: University of Tehran Press.

1. Introduction

The present study examines marked and unmarked non-manual features and their impact on conveying politeness in Iranian Sign Language (Esharani). Recent research in most sign languages underscores that hand movements alone cannot fully and accurately convey concepts; a combination of hand movements, head, body gestures, and facial expressions is essential for successful communication. Non-manual features in sign language sometimes serve as suprasegmental elements in spoken languages, fulfilling grammatical roles, while at other times, they convey paralinguistic meanings (Sandler & Lillo-Martin, 2006). In sign language, as in other languages, proficiency in vocabulary and syntax, along with an understanding of pragmatic components, is crucial. To enhance communication with the deaf, it is imperative to grasp the elements that convey politeness. This study investigates the meaning-distinguishing non-manual features within the category of politeness in Iranian Sign Language, explores the factors influencing their occurrence, and examines whether their use is optional or mandatory.

2. Literature Review

Hoza (2007) states that among facial expressions, tight lips are the most common in conveying politeness in American Sign Language (ASL) and have the most significant function in this language. Hoza introduces two specific expressions, tight lips, and polite grimace-frown, which help create balance in communication. He adds that the use of these signals largely depends on the degree of imposition. Roush (2012), by presenting various forms of signs of different concepts, aimed to establish a cognitive link between the signs. According to Mapson (2014), in conveying politeness in speech acts of requesting and apologizing, certain non-manual features such as mouth and lip movements, and head and upper body movements, play a more prominent role than hand gestures. Mapson believes that in the phenomenon of politeness, the complexity of interaction between these two components (manual and non-manual features) becomes more evident, paralleling the impact of prosodic features in conveying politeness in spoken languages. This study examines the presence of these non-manual features, their impact on conveying politeness, and the differences and similarities in their use in Iranian Sign Language.

3. Methods

The statistical population of this study comprises all Iranian deaf individuals who use Iranian Sign Language (Esharani) as their first language. The sampling process was conducted purposefully and non-randomly. The research methodology involves both participant and non-participant observation. Data were gathered through interviews and video recordings involving 9 deaf men, 9 deaf women, and 5 hard-of-hearing women. The interview questions were categorized into three sections: requests, refusals, and apologies, each containing eight questions, with consideration for the power factor. These questions drew inspiration from similar studies conducted in American Sign Language (Hoza, 2007) and British Sign Language (Mapson, 2014). Some questions were directly replicated, while others were adapted to new contexts introduced by the researchers. Following data collection, expressions were classified based on situational contexts, and each expression group was reported according to frequency. Notably, special attention was given to facial expressions that complement the meaning and their frequency of occurrence in sign language.

4. Discussions and conclusions

Data analysis revealed that non-manual features play a significant role in conveying politeness in Iranian Sign Language (Esharani). Some of these markers, like nose wrinkling, appear in only one type of speech act, while others, like squinting, are observed in all three speech acts. Certain facial expressions, such as tilting the head and squinting, are prevalent among the deaf when it comes to politeness, with the highest occurrence among non-manual features to mitigate the degree of threat. It seems that the higher the threat level of a request, the more frequent and intense the use of these features will be. For instance, the degree of head tilting and squinting is greater when requesting leave from a boss compared to asking a classmate to complete a task. Additionally, if the power dynamic between interlocutors is equal, the subject of the request becomes a differentiating factor. It was also found that the use of one or several facial expressions cannot be strictly tied to a specific word, speech act, or context. Behavior considered impolite in one context might be viewed positively or neutrally in another. It may be inferred that the speaker's immediate intention to establish either a formal or informal, friendly connection is the primary factor. Furthermore, the data indicated that one should not assume that power imbalance always leads to greater discrepancies in the use and frequency of these features.

Another finding of this study pertains to the neutral facial expression. If a deaf person's facial expression remains constant while performing any speech act or even during everyday conversations, it cannot be concluded that they are being impolite. A neutral expression could have various reasons. However, comparing this with an expression clearly indicating impoliteness or lack of politeness might provide insight into how much politeness is conveyed through words or facial expressions in different situations.

ادب در زبان اشاره ایرانی: تحلیل علائم غیر دستی

بهزاد رهبر^۱، معصومه خوش‌اندام ملاطی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه:

behzadrahbar@atu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، گروه زبان‌شناسی دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه:

masume_khoshandam@atu.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی ادب در زبان اشاره ایرانی است. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه با ۱۸ فرد ناشنوا شامل ۹ مرد و ۹ زن و ۵ زن کم‌شنوا از شهرهای زنجان، تهران، انزلی، تبریز و ارومیه جمع‌آوری شده است. زبان ناشنویان شرکت‌کننده در این پژوهش زبان اشاره ایرانی است و از سنین مختلف و سطوح متفاوت تحصیلی بودند. پرسش‌های این پژوهش در حوزه سه کنش گفتاری درخواست کردن، رد درخواست و عذرخواهی است. برای تحلیل زبانی ابتدا ترتیب اشارات و نوع کلمات استفاده‌شده و سپس نوع و میزان استفاده از حالات چهره بررسی شدند. طبق یافته‌های این پژوهش برای انتقال ادب یا بی‌ادبی از طریق زبان اشاره ایرانی صرف استفاده از اشارات کافی نیست و حالات چهره و بدن در جهت تکمیل معنا نقشی کلیدی دارند. این حالات که شامل حرکات بدن، سر، چشم و ابرو، لب و بینی هستند در برخی از موقعیت‌ها نقش نحوی و در برخی دیگر نقش پیرا زبانی داشتند که بیشتر نقش پیرا زبانی آن‌ها در این پژوهش بررسی شد. مطابق یافته‌ها در کنش گفتاری درخواست، ریز کردن چشم، در کنش گفتاری رد درخواست کج کردن سر و لب برجسته و در کنش گفتاری عذرخواهی ریز کردن چشم در بافت بیشترین بسامد وقوع را داشتند. سرعت اشارات، ابعاد اشاره، میزان استفاده از اشارات دو دستی، مکث بین اشارات و میزان تکرار واژه در میان زنان و مردان در بافت‌های ۲۴ گانه پژوهش یکسان مشاهده نشد. همچنین مشخص گردید که نوع و میزان استفاده از این علائم غیر دستی بیشتر بافت-وابسته است و نوع ارتباط بین تعاملین از قبیل رسمی یا غیر رسمی و همچنین وجود عامل قدرت نقشی مؤثر در انتخاب این علائم دارد. نتایج این پژوهش می‌تواند به جامعه‌شناسان جهت درک بهتر فرهنگ جامعه ناشنوا، به پژوهشگران حوزه زبان اشاره برای درک عناصر زبانی و به مترجمین جهت ارائه ترجمه سلیس یاری رساند.

نوع مقاله:

علمی-پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۶/۱۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۱/۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۳/۲۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۵/۳۰

واژه‌های کلیدی: ادب کلامی، زبان اشاره، زبان اشاره ایرانی، زبان‌شناسی اجتماعی، علائم غیر دستی، عناصر زبرنجیری، ویژگی‌های نوایی.

استناد: رهبر، بهزاد؛ خوش‌اندام ملاطی، معصومه؛ (۱۴۰۳): ادب در زبان اشاره ایرانی: تحلیل علائم غیر دستی: پژوهش‌های زبانی، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان، پیاپی ۲۸- (۹۵-۱۲۱).

DOI: [org/10.22059/johr.2024.365113.666856](https://doi.org/10.22059/johr.2024.365113.666856)

۱. مقدمه

استفاده از زبان بحث احتمالات است (جومانتو^۱، ۲۰۱۴). در بحث انتقال پیام، موضوع چگونگی انتخاب پیش می‌آید؛ انتخاب کلمات، جملات، لحن سخن، نحوه نمایش و چگونگی انتقال پیام و یکی از مهم‌ترین پیام‌هایی که از طرف گوینده به شنونده منتقل می‌شود «ادب»^۲ است. ادب شامل موارد مختلفی از جمله ادب کلامی و رفتاری است. برای معنا کردن واژه ادب در کاربرد زبانی‌اش باید به چگونگی ایجاد ارتباط در افراد توجه کرد برای مثال: در درخواست کردن، اعتراض کردن، رد کردن تقاضا، عذرخواهی کردن و... رعایت ادب زبانی در بافت‌های گفتگمانی مختلف، نشان‌دهنده جایگاه اجتماعی سخنگویان، سطح روابط میان آنان، حسن خلق و تضمین‌کننده حفظ روابط است. در کاربرد عادی زبان، اصطلاح ادب به رفتار شایسته یا متعارف همراه با خصوصیات اجتماعی همچون تربیت مناسب و آداب و رفتار رسمی گفته می‌شود. ادب به معنای ساده یعنی هنگام صحبت کردن و تعامل با دیگران به احساسات و خواسته‌های شنونده توجه کنیم. امروزه ادب به عنوان یکی از بخش‌های کاربردشناسی^۳ و همچنین یکی از مفاهیم مهم در تعاملات انسانی به لحاظ اجتماعی، فرهنگی و زبان‌شناسی مطرح است. پدیده ادب زبانی طی چند دهه گذشته جایگاه والایی در میان مطالعات زبان‌شناختی پیدا کرده و آثار مختلفی درباره آن به چاپ رسیده است. افراد مختلفی مانند لیکاف^۴، براون ولوینسون^۵، لیچ^۶، بلوم-کولکا^۷، واتس^۸، ایلن^۹ و ... نظریه‌های مختلفی در حوزه ادب کلامی ارائه کردند و پژوهشگران متعددی بر اساس نظریات ایشان ادب را در زبان‌ها و بافت‌های مختلف بررسی کردند. در این میان سهم پژوهش‌های مربوط به ادب در زبان‌های اشاره بسیار ناچیز است.

منظور از زبان اشاره نظام ارتباطی دیداری-حرکتی و غیر آوایی است که در اصل زبان طبیعی جامعه ناشنواست. زبان‌های اشاره زبان‌هایی طبیعی و مستقل هستند که به زبان گفتاری جامعه خود وابسته نیستند (گیتی و سیاوشی، ۱۳۹۸). در هیچ زبان اشاره‌ای حرکات دست به تنهایی نمی‌تواند مفاهیم را به درستی و به صورت کامل منتقل کند و ترکیبی از حرکات دست، سر، بدن به همراه حالات صورت در یک ارتباط موفق نقش دارند. تغییرات حالات چهره امری اختیاری نیست بلکه جزء واژگانی یک اشاره به شمار می‌رود و نمی‌توان آن را کنار گذاشت.

1. I. Jumanto
2. politeness
3. pragmatics
4. R. Lakoff
5. P. Brown & S. Levinson
6. G. Leech
7. Sh. Blum-Kulka
8. R. Watts
9. G. Eelen

برای مثال با تغییر سرعت اشاره قشنگ و تغییر در حالت چهره مفاهیم درجه‌بندی شده از زیبایی ساخته می‌شود که به «زیبا»، «جذاب» یا «خیلی قشنگ» ترجمه می‌شوند (گیتی و سیاوشی، ۱۳۹۸: ۱۵۴). لانگ کر^۱ (۱۹۸۷: ۳۰۸) در بحث مفهوم‌سازی در زبان‌های گفتاری و اشاره می‌گوید که بخش حرکات دست در زبان‌های اشاره امری اختیاری است در حالی که حرکات بدن و چهره و عناصر غیر دستی^۲ وابسته به آن‌ها اختیاری نیست. برخی از زبان‌شناسان اشاره این علائم را مشابه آهنگ^۳ و عناصر نوایی^۴ در زبان‌های گفتاری می‌دانند که گاهی معنای واژه را تغییر می‌دهند اما گاهی نیز دارای مفاهیم پیرا زبانی^۵ هستند.

ادب کلامی یکی از موضوعاتی است که بیش از اینکه به معانی واژگان وابسته باشد، تحت تأثیر نحوه انتقال مفاهیم است و چگونگی بیان عبارت زبانی می‌تواند تأثیر زیادی بر برداشت مخاطب داشته باشد. به همین دلیل به نظر می‌رسد علائم غیر دستی نقشی تعیین‌کننده در انتقال مفهوم ادب کلامی در زبان اشاره دارند. پژوهش حاضر به منظور ارائه تحلیلی روشن و دقیق از نحوه بازتاب ادب در زبان اشاره ایرانی از طریق بررسی ترتیب اشارات و تعیین نقش عناصر غیر دستی و حالات چهره در انتقال مفهوم ادب در پی پاسخ دادن به دو پرسش زیر است:

۱. علائم غیر دستی ممیز معنا در مقوله ادب در زبان اشاره ایرانی و عوامل مؤثر بر بروز آن‌ها کدام‌اند؟

۲. آیا به کارگیری علائم غیر دستی در مقوله ادب در زبان اشاره ایرانی امری اختیاری است؟

۲. پیشینه پژوهش

فریرا بریتو^۶ (۱۹۹۵) با بررسی ادب در زبان اشاره برزیلی^۷ توضیح می‌دهد که چگونه علائم غیر دستی در ملایم کردن اجبار پاره‌گفتارهای امری نقش دارند. او به حرکاتی اشاره می‌کند که در درخواست‌های تحمیلی استفاده می‌شوند مانند بستن چشم‌ها، چین خوردن پیشانی و خم شدن سر به جلو. او بیان می‌کند که حالات چهره توأم با اخم^۸ و ریز کردن چشم‌ها^۹ برای ملایم کردن درخواست‌هایی است که درجه تحمیل بالایی دارند.

راش^{۱۰} (۲۰۰۷) عنوان کرد که برجستگی لب‌ها^۱، حالت چهره مؤدبانه^۲ و حرکت سر و بدن به طرفین^۳ سه حالت مهم برای انتقال مفهوم ادب در زبان اشاره آمریکایی^۴ هستند. او در جایی از

1. R. W. Langacker
2. non-manual features
3. intonation
4. prosody
5. paralinguistic
6. L. Ferreira Brito
7. LIBRAS
8. frowns
9. squint
10. D. Roush

پژوهش خود می‌گوید که حالت چهره مؤدبانه به عنوان تعدیل‌کننده‌ای مهم در تأثیر منفی گفتار در کنش گفتاری عذرخواهی مستقیم و نشان دادن عدم تمایل برای انجام درخواست استفاده شده است.

هوزا^۵ (۲۰۰۷) ادب را در چارچوب نظریه براون و لوینسون (۱۹۸۷) در زبان اشاره آمریکایی بررسی کرد. او حالت فشردگی لبها^۶ را متداول‌ترین حالت در انتقال مفهوم ادب در این زبان می‌داند. وی اضافه می‌کند که استفاده از علائم غیر دستی تا حد زیادی به درجه تحمیل بستگی دارد. از نظر او حالت برجستگی و فشردگی لبها در کنش‌های گفتاری با کمترین درجه تهدید، حالت چهره مؤدبانه در کنش‌هایی با درجه تهدید متوسط و حالت اخم مؤدبانه در کنش‌های با درجه تهدید بالا استفاده می‌شوند.

داچوسکی و سندلر^۷ (۲۰۰۹) با نگاه کاربردشناسی زبان انگیزه‌های مربوط به استفاده از بالا بردن ابرو و ریز کردن چشم را در زبان اشاره اسرائیلی^۸ بررسی کردند و آن‌ها را مکمل هم معرفی کردند.

از نظر جرج^۹ (۲۰۱۱) علائم غیر دستی، اندازه اشارات، جایگاه سر و سرعت اشاره جزو عناصر نوایی در زبان اشاره ژاپنی^{۱۰} به شمار می‌روند که در انتقال مفهوم ادب نقش بسزایی دارند. او سرعت اشارات و استفاده متفاوت از جایگاه اشاره به همراه اندازه‌های کوچک‌تر و اشاره آرام‌تر را نشانگر ادب معرفی می‌کند. جرج وجود حالات فشردگی لبها، حالت چهره مؤدبانه و اخم مؤدبانه را در زبان اشاره ژاپنی اعلام کرده است. جرج بیان می‌کند که حالت چانه رو به بالا غیررسمی بودن موقعیت را نشان می‌دهد درحالی‌که چانه رو به پایین درجه بیشتری از ادب را نشان می‌دهد. همچنین اضافه می‌کند که ناشنویان عباراتی را که با حرکت چانه رو به جلو شروع و یا تمام می‌شود مؤدبانه‌تر تلقی می‌کنند.

یوشیوکا^{۱۱} (۲۰۱۳) در پژوهش خود در زبان اشاره ژاپنی بیان می‌کند که حالت چهره مؤدبانه در درخواست و رد درخواست ۱۹ تکرار داشته است. از نظر او این علامت غیر دستی با آنچه هوزا در زبان اشاره آمریکایی گفته است تفاوت دارد زیرا در زبان اشاره ژاپنی حالت چهره مؤدبانه با

1. polite pucker
2. polite grimace
3. body/ head teeter
4. American Sign Language (ASL)
5. J. Hoza
6. tight lips
7. S. Dachovsky & W. Sandler
8. Israel Sign Language (ISL)
9. J. George
10. Japanese Sign Language (JSL)
11. Y. Yoshioka

اشارات دودستی همراه است؛ یعنی اشاره‌هایی که به نسبت اشاره‌های تک دستی نشان‌دار هستند و نشان‌دهنده احترام و تعظیم هستند؛ چیزی که جزئی از رسوم سنتی ژاپنی است. میسون^۱ (۲۰۱۴) با بررسی دو کنش گفتاری درخواست کردن و عذرخواهی بر نقش کلیدی علائم غیر دستی در انتقال ادب در زبان اشاره بریتانیایی^۲ تأکید کرد. از نظر میسون در پدیده ادب پیچیدگی تعامل بین این دو مؤلفه (علائم دستی و غیر دستی) نمود بیشتری پیدا می‌کند و این موضوع به موازات تأثیر عناصر نوایی در بحث انتقال ادب در زبان‌های گفتاری است. او عنوان می‌کند که ساختارهایی مانند درخواست کردن خودکار دارای کمترین درجه تحمل هستند. پژوهشگران، در طول انجام این پژوهش به تحقیقی که در مورد ادب در زبان اشاره ایرانی صورت گرفته باشد برخوردند.

۳. مبانی نظری

براون و لوینسون (۱۹۸۷: ۱۷۲) معتقدند که شاید بتوان بسیاری از عوامل تعلیق^۳ زبانی را با معانی نمادین، نشانه‌شناسی^۴ یا علائم زبر زنجیری^۵ که نشانه تأکید بر معنای موقت دیگری هستند جایگزین نمود. بالا بردن ابروها، اخم کردن، مکث، استفاده از درنگ پرمانند «مممم...، اِههههه» و... نشانه‌هایی هستند که نمایان‌گر نحوه تفکر گوینده در مورد کنش‌های تهدیدکننده وجهه می‌باشند. در واقع پیام‌های پیرا زبانی نشان می‌دهد که سنگینی تهدید در یک بافت خاص تا چه اندازه است؛ یعنی علاوه بر اینکه کلمات منتخب توسط گوینده می‌توانند معنایی را انتقال دهند، نحوه بیان، سرعت بیان، تن صدا، مکث بین جملات و تأکیدی که در بیان بعضی از کلمات رخ می‌دهد در انتقال معنی به‌ویژه انتقال ادب تأثیر زیادی دارد (تنن^۶، ۱۹۸۶). افرادی چون واتس (۲۰۰۳) و کالپپر^۸ (۲۰۱۱) معتقدند که باید در حوزه ادب قائل به وجود پیوستاری شد که مفاهیمی چون ادب مضاعف^۹ و وقاحت^{۱۰} در دو سر این پیوستار قرار می‌گیرند. از نظر کالپپر (۲۰۱۱) بی‌ادبانه بودن یک رفتار، وابسته به نحوه درک شدنش توسط مخاطب و بافت موقعیتی آن دارد. مطالعات او (۱۹۹۶: ۳۵۴) نشان می‌دهد که هرچه فاصله قدرت بیشتر باشد احتمال به‌وجود آمدن کنش تهدید وجهه (بی‌ادبی) بیشتر است و اگر از سوی فرد قدرتمندتر انجام پذیرد دارای تهدید کمتری

1. R. Mapson
2. British Sign Language (BSL)
3. hedge
4. kinesics
5. suprasegmental
6. filled pause
7. D. Tannen
8. J. Culpeper
9. Over-polite
10. rude

است. لوکر و بوسفیلد^۱ (۲۰۰۸: ۸) نیز معتقدند که بررسی ابعاد بی ادبی بدون پرداختن به عامل قدرت غیرممکن است.

با افزایش پژوهش‌هایی که در زبان‌های اشاره مختلف صورت گرفته است تأثیر علائم غیر دستی بر معنا بر زبان‌شناسان اشاره پوشیده نیست و آن‌ها هر بار کارکرد جدیدی برای این علائم تعریف می‌کنند. طبق مطالعات جدید در این حوزه علائم غیر دستی معادل ویژگی‌های نوایی در زبان‌های گفتاری معرفی شدند. پافو و کوئر^۲ (۲۰۱۰) در رده‌بندی علائم غیر دستی در زبان‌های اشاره عنوان می‌کنند که باید بین مفهوم زبانی^۳ و مفهوم عاطفی^۴ این علائم تفکیک قائل شد. ایشان معتقدند که مفهوم زبانی دارای کارکرد نحوی است مانند مبتداسازی^۵ و یا علامت استفهام. علائم غیر دستی که بیانگر مفهوم عاطفی هستند همان حالات چهره‌ای هستند که افراد شنوا نیز هنگام بیان احساسات در چهره خود منعکس می‌کنند و البته تشخیص این دو موضوع از یکدیگر امری دشوار است. از نظر ویلکاکس، روسینی و پیزوتو^۶ (۲۰۱۰) در بحث دستوری‌شدگی^۷ در زبان‌های اشاره، نوع حرکت و حالات چهره همان نقش عناصر نوایی در زبان‌های گفتاری را دارند. آن‌ها با اشاره به تحقیق فریدمن^۸ (۱۹۷۷) افزودند که اشاره ناشنویان هنگام استرس سریع‌تر، سفت‌تر و بزرگ‌تر از حالت طبیعی انجام می‌شود و این موضوع را برابر با علائم نوایی و استفاده از زیر و بمی صدا در گفتار می‌دانند.

ساتن-اسپنس و وال^۹ (۱۹۹۹) معتقدند که تمامی اشارات باید با علائم غیر دستی توصیف شوند. این علائم برای نشان دادن احساسات، تفکیک واژگان و بیان مبانی دستوری به کار می‌روند. ایشان معتقدند که حرکات سر نیز دارای اشکال متفاوتی است که در دستور زبان نقشی مؤثر دارد. کتر و اندرسون^{۱۰} (۱۹۹۳) بر این باور بودند که علاوه بر حرکات دست مشخصه‌های دیگری مانند تکیه^{۱۱} (که برای اشاره به قله هجا^{۱۲} در حرکت استفاده می‌شود)، دیرش^{۱۳} تولید اشاره و همچنین میزان تکرار حرکات هم جزو عناصر اشارات به شمار می‌آیند. سندلر (۲۰۰۶) اندازه و سرعت اشارات، حرکت محکم یا روان، مکث بین اشارات، علائم غیر دستی شامل حرکات چهره، سر و

1. D. Bousfield & M. A. Locher
2. R. Pfau & J. Quer
3. linguistically significant
4. affective
5. topicalization
6. S. Wilcox., P. Rossini & E. Pizzuto
7. grammaticalization
8. Friedman
9. R. Sutton-Spence & B. Woll
10. G. R. Coulter & S. R. Anderson
11. stress
12. peak velocity
13. duration

بدن را به عنوان ویژگی‌های نوایی در زبان اشاره معرفی کرده است. وی معتقد است که حرکات سر و حالات چهره با موضوع تولید افراطی^۱ در بحث آهنگ^۲ برابری می‌کند. زیمر^۳ (۱۹۸۹) وجود ویژگی‌های نوایی در زبان اشاره را تأیید می‌کند و معتقد است که اندازه اشارات در جابجاشان با بلندی صدا^۴ در زبان‌های گفتاری برابر است. لوکاس و والی^۵ (۲۰۰۰) معتقدند که علائم غیر دستی در برخی اشارات ممیز معنا و گاهی موجب ابداع یک اشاره جدید در زبان اشاره آمریکایی می‌شوند. افرادی چون راش، هوزا و میسون معتقدند انتقال مفهوم ادب در زبان اشاره تا حد زیادی وابسته به این علائم است. آنچه مبنای اصلی و چارچوب نظری این پژوهش را تشکیل داده است حالات چهره و علائم غیر دستی معرفی شده توسط میسون (۲۰۱۴) است که بر این اساس وجود، بسامد وقوع و نحوه استفاده از علائم غیر دستی در زبان اشاره ایرانی در کنش‌های گفتاری درخواست، رد درخواست و عذرخواهی بررسی خواهد شد.

۴. روش‌شناسی پژوهش

داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه با نه زن و نه مرد ناشنوا و پنج فرد کم‌شنوا در بازه سنی متولدین ۱۳۳۰ الی ۱۳۷۵ و از افراد بی‌سواد تا کارشناسی ارشد به دست آمده است. زبان اشاره ایرانی زبان اول ناشنوایانی است که در این پژوهش شرکت کردند. این مصاحبه‌ها در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ با ناشنوایان شهرهای زنجان، تهران، انزلی، تبریز و ارومیه صورت گرفته است. پرسش‌ها در حوزه سه کنش گفتاری درخواست کردن، رد درخواست و عذرخواهی طراحی شد که از پژوهش‌های مشابه در زبان اشاره آمریکایی و بریتانیایی الهام گرفته شده است. برخی از سوالات عیناً تکرار و برخی در بافتی جدید که پژوهشگران آن را معرفی کرده‌اند، شبیه‌سازی شده‌اند. موقعیت‌ها به زبان اشاره برای ناشنوایان توضیح داده شد و آن‌ها نیز به زبان اشاره پاسخ دادند. طراحی پرسش‌ها قدرت در سطوح مختلف در نظر گرفته شده است.

۵. تحلیل داده‌ها

پس از اتمام مصاحبه‌ها، تمامی پاسخ‌ها تحلیل شدند و در این بخش یک پاسخ برای هر بافت به‌عنوان نمونه ارائه شد. ارائه پاسخ‌ها با ذکر جزئیات اشارات و به دو شیوه است: در شیوه اول به جهت رعایت اخلاق در پژوهش و احترام به شرکت‌کنندگانی که با آوردن تصویر خود در این پژوهش موافقت نکردند پاسخ‌ها به صورت نوشتاری است. از آنجایی که زبان اشاره فاقد شکل

-
1. super-articulation
 2. intonation
 3. J. Zimmer
 4. volume
 5. C. Valli & C. Lucas

نوشتاری است جهت تفکیک جملات اشاره از فارسی، اشارات با قلم پرننگ^۱ و با دستور زبان اشاره نوشته شدند و به فارسی و صورت شکسته نوشتاری ترجمه شدند.

جدول ۱_ راهنمای استفاده از علائم غیر دستی

جدول ۱_ راهنمای استفاده از علائم غیردستی

مثال	توضیح
دادن_ نه	کلماتی که با خط تیره نوشته شده‌اند نشانگر یک مفهوم هستند که با دو اشاره نمایی داده می‌شوند.
هفته بعد	دو اشاره با هم ادغام و در قالب یک اشاره ادا شده است.
فشار (راست)	جهت داخل پراتنز جهت است که اشاره در آن سمت انجام شده است.
گرفتن (دودستی)	اشارات یکدستی که برای تأکید بیشتر با هر دو دست صورت گرفته است.
زود+	علامت معاضقه نشان دهنده تعداد دفعات تکرار یک اشاره است.
لب برجهت اشکال ندارد	توضیحات بالای جملات، علائم غیر دستی همراه آن اشاره را بیان می‌کند.
برای!	نشان دهنده نکات است.
زیاد<<	سرعت انای آن اشاره بیشتر از حد معمول است.
کار#	یک اشاره به حالت چرخشی در چند جایگاه انجام شده است.
خراب>>	سرعت انای اشاره کمتر از حد معمول است.
نمی‌دم!	اشاره در ابعاد بزرگتر از حد معمول ادا شده است.
.....	فقط علائم غیر دستی، بدون لبزدن و اشاره بوده است.

در شیوه دوم پاسخها به صورت عکس‌های متوالی از سمت راست به چپ ارائه گردیدند. معنای هر اشاره زیر تصویر مربوط به آن نوشته شده که به معنای بافتی اشاره می‌کند.

۵-۱. درخواست کردن

در این قسمت هشت سؤال برای کنش گفتاری درخواست کردن و در سطوح متفاوت قدرت مطرح شده است.

۵-۱-۱. قدرت نابرابر

۱. «تصور کنید که دانشجو هستید و از استاد خود می‌خواهید که برای انجام پروژه کلاسی وقت بیشتری بدهد. چگونه درخواست خود را بیان می‌کنید؟»

چشم ریز / چشم ریز، سر کج / چشم ریز، بینی چین خورده

شرکت کننده ۲: **من آماده-نه / هفته بعد / قبول >> // نه؟** (من آماده نیستم. ممکنه یک هفته به من وقت بدین؟ قبول می‌کنید؟)

۱. «تصور کنید که استاد دانشگاه هستید و از شاگرد خود می‌خواهید که به ساینرین اطلاع

دهد که فردا از آنان امتحان خواهید گرفت. چگونه این درخواست را مطرح می‌کنید؟»

اخم

سر و بدن به جلو

شرکت‌کننده ۱۸: **بچه‌ها / گفتن- تو / امتحان / حتما**>>. (حتما به بچه‌ها خبر بده که امتحان داریم).

۳. «تصور کنید که رئیس یک اداره هستید و از کارمندان می‌خواهید پروژه‌ای را که قرار بود دو هفته بعد تحویل دهد، فردا تحویل دهد به او چه می‌گویید؟»

(کار رو سریع انجام بده و تموم کن).

۴. «شما کارمند هستید. چگونه از ریاستان درخواست مرخصی می‌کنید؟»

چشم ریز، بدن به راست، سر کج / چشم ریز / چشم ریز، بدن متمایل به راست، چهره مؤدبانه

شرکت‌کننده ۱: **آقای رئیس / من مشکل (دو دستی) / مریض / خواهش مرخصی دادن-من / خواهش +**

(آقای رئیس من مریض هستم همیشه خواهش کنم به من مرخصی بدین لطفاً؟)

۲-۱-۵. قدرت برابر

۵. «چگونه از دوستان می‌خواهید که امروز ماشینش را به شما قرض دهد؟»

چشم ریز، سر کج / چشم ریز / سر کج، چشم ریز، بینی چین خورده

شرکت‌کننده ۹: **نگاه-من / ماشین دادن-من / من رفتن بیرون/#خواهش>> / یک*روز//...../ یک*روز>>**

(بین، همیشه لطفاً یک روز ماشینت رو بدی من برم بیرون؟ فقط یک روز)

۶. «چگونه از همکاران تقاضای قرض گرفتن پول را می‌کنید؟»

(من ۵ تومن پول لازم دارم، چون من بده، یک ماهه پس می‌دم).

۷. «شما امروز بیمار شده‌اید و نمی‌توانید تکالیف مدرسه/دانشگاه خود را انجام دهید. چگونه از همکلاسی‌تان درخواست می‌کنید که او تکالیف شما را انجام دهد؟»

میشه خواهش کنم تو زحمت بکشی مشق منو بنویسی، جبران می‌کنم برات).

۸. «چگونه از شخصی غریبه در بانک تقاضای خودکار می‌کنید؟»

(ببخشید، میشه خودکار شما رو بگیرم و بنویسم، ممنونم).

۲-۵. رد درخواست

در این قسمت هشت سؤال برای کنش گفتاری درخواست کردن و در سطوح متفاوت قدرت مطرح شده است.

۱-۲-۵. قدرت نابرابر

۱. «چگونه درخواست دانشجویان مبنی بر دادن زمان بیشتر برای انجام تکلیف را رد می‌کنید؟»

آگه تا فردا پروژه رو به من تحویل دادی، نمره می‌دم، اگر ندادی صفر می‌دم).

۲. «چگونه درخواست استادان مبنی بر اطلاع به سایر دانشجویان در خصوص امتحان را رد می‌کنید؟»

لب فشردده و سر کج

لب فشردده

چشم ریز

شرکت‌کننده ۱۱: بابا-من / بردن*من / باید رفتن / نمی‌تونم >> / ببخشید. (بابام اومده دنبالم، من باید برم، نمی‌تونم، ببخشید).

۳. «چگونه درخواست مرخصی کارمندان را رد می‌کنید؟»

(اصلاً نمی‌شه کار زیاد داریم).

۴. «چگونه به درخواست ریاستان برای انجام زودتر پروژه پاسخ منفی می‌دهید؟»

بالا رفتن ابرو چشم ریز بدن به چپ و راست

شرکت‌کننده ۴: **زود++ نمی‌شه / من وقت داشتن-نه / فشار ++! فشار (راست) فشار (چپ) / کار زیاد<<**

(نمی‌شه زود انجام داد، من وقت ندارم، خیلی تحت فشارم، خیلی کار دارم).

۲-۲-۵. قدرت برابر

۵. «چگونه درخواست دوستتان برای قرض گرفتن ماشین را رد می‌کنید؟»

(ترجمه: من خودم لازم دارم، چند جا کار دارم، اصلاً نمی‌دم).

۶. چگونه درخواست همکاریتان بابت قرض گرفتن پول را رد می‌کنید؟

لب برجسته بالا رفتن ابرو اخم و لب برجسته

شرکت‌کننده ۹: **من خودم لازم / خرج زیاد / پول ضعیف / نمی‌تونم.**

(من خودم لازم دارم. خرجم زیاده، وضع مالی خوب نیست، نمی‌تونم).

۲. «چگونه درخواست همکلاسی خود را بابت انجام تکلیف رد می‌کنید؟»

لب برجسته اخم، بالا رفتن ابرو بدن به عقب، لب

برجسته

شرکت‌کننده ۳: **من دست درد (چپ) / دست درد (راست) + / نمی‌تونم / تو نوشتن.**

(دستای خودم درد می‌کنه، نمی‌تونم بنویسم، خودت بنویس).

۷. «چگونه درخواست شخص غریبه در بانک را برای گرفتن خودکار رد می‌کنید؟»

بالا رفتن ابرو

شرکت‌کننده ۱۶: **من خودکار نه.** (ترجمه: من خودکار ندارم).

۳-۵. عذرخواهی کردن

در این قسمت هشت سؤال برای کنش گفتاری عذرخواهی و در سطوح متفاوت قدرت مطرح شده است.

۱-۳-۵. قدرت نابرابر

۱. «به عنوان استاد دانشگاه نتوانستید به موقع نمرات را اعلام کنید. چگونه از دانشجویان

عذرخواهی می‌کنید؟»

شرکت کننده ۲۲: انشاءالله / زود / نمره / گفتن. (انشاءالله به زودی نمره‌ها رو می‌گم).

۲. «چگونه از استاد خود بابت تأخیر در ارسال پروژه کلاسی عذرخواهی می‌کنید؟»

حالت چهره مؤدبانه لب برجسته سر کج و لب فشرده
شرکت کننده ۱۳: من درس فراموش >> / ببخشید + / من قول << + شب حتما +
فرستادن / قول!

(من فراموش کردم که درس داریم، ببخشید، قول می‌دم تا شب انجام بدم و بفرستم)

۳. «چگونه از کارمندان خود بابت تأخیر در پرداخت حقوق عذرخواهی می‌کنید؟»

(ببخشید من الان نمی‌تونم به شما حقوق بدم، هفته بعد می‌دم، خوبه?)

۴. «چگونه از رئیس خود به خاطر تأخیر در انجام پروژه عذرخواهی می‌کنید؟»

(ترجمه: ببخشید من نرسیدم تموم کنم... امممم... انجامش می‌دم، تمومش می‌کنم)

۲-۳-۵. قدرت برابر

۵. «چگونه از دوست خود بابت تصادف با ماشین او عذرخواهی می‌کنید؟»

(شماره کارت رو بده من، من خودم هزینه‌ها رو پرداخت می‌کنم)

۶. «چگونه از همکار خود بابت تأخیر در پرداخت پولی که قرض گرفته بودید عذرخواهی می‌کنید؟»

(بیخشید یادته من ده تومن گرفتم ازت،...اممم... الان گرفتارم، شاید یکی دو روزه بدم، یکم صبر می‌کنی؟)

۷. «چگونه از همکلاسی خود بابت انجام ندادن تکلیف مشترک عذرخواهی می‌کنید؟»

سر پایین / بدن به عقب / چهره مؤدبانه / چشم ریز
شرکت‌کننده ۲: تمرین نوشتی / من نوشتن-نه / حیف / خواب / شرمنده / امروز
وقت / نوشتن <<.

(تو تمرین رو نوشتی؟ من نوشتم، متأسفانه خواب موندم، شرمنده امروز وقت می‌ذارم و سریع می‌نویسم).

۸. «چگونه از فرد غریبه در بانک بابت گم کردن خودکارش عذرخواهی می‌کنید؟»

لب فشرده / سر کج / لب برجسته
شرکت‌کننده ۱۳: / شرمنده / گم / چند / پول دادن-تو. (شرمنده، گم کردم، پولش رو بهتون می‌دم)

۶. بحث و بررسی

در این بخش به دسته‌بندی و تشریح علائم دستی استفاده شده در بافت‌ها و بسامد وقوع آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۶. حالات سر

حالات سر به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱) حرکت سر به سمت چپ و راست^۱ (طرفین) که سر کج نامیده شد و ۲) حرکت سر به سمت بالا و پایین^۲. حرکت سر به طرفین هم در درخواست و هم در رد درخواست دیده می‌شود. برای درخواست معمولاً با چشم ریز شده و برای رد درخواست با بالا بردن ابرو همراه است. اگر این حالات با لب فشرده همراه باشند نهایت ادب را می‌رساند. سر در حالت دوم در کنش‌های رد درخواست به سمت عقب متمایل است و گاهی با بالا آوردن چانه همراه است که معنای عدم رعایت ادب در بافت صمیمانه و بی‌ادبی در بافت رسمی را

1. Side tilt

2. Nod

دستی

می‌دهد. آوردن سر به سمت پایین در کنش‌های گفتاری درخواست کردن از مقام بالاتر و عذرخواهی دیده شد که اگر با حالت لب فشرده همراه شود نهایت ادب را می‌رساند.

تصویر ۳: حرکت سر به پایین

تصویر ۲: حرکت سر به بالا

تصویر ۱: سر کج

۲-۶. حالات بدن

حالات بدن به ۴ دسته تقسیم می‌شوند: (۱) حالت بدن متمایل به جلو^۱، (۲) حالت بدن متمایل به عقب^۲، (۳) حرکت بدن به سمت چپ و راست (طرفین) و (۴) حالت بدن متواضعانه^۳. در درخواست کردن و عذرخواهی بدن به سمت جلو متمایل است. اگر درخواست از جایگاه قدرت باشد به همراه ابروی بالا رفته یا اخم بوده که در این موارد مفهوم دستور دادن را دارد. حرکت بدن به سمت عقب برای رد درخواست است که اگر با حالت سر کج و چشمان ریز همراه باشد نشانه ادب و در صورتی که با بالا بردن ابرو، چشمان درشت و لب برجسته همراه باشد معنای بی‌ادبی را می‌دهد. اگر این موارد در یک بافت رسمی و هنگام صحبت با شخصی که در جایگاه قدرت است رخ دهد می‌تواند معنای وقاحت را داشته باشد. حرکت بدن متواضعانه که بدن متمایل به جلو و شانه‌ها و گردن افتاده و حالت قوز کردن دارد تنها دو دفعه در بافت درخواست از مقام دارای قدرت و عذرخواهی از دوست دیده شد. حرکت بدن به طرفین بیشتر در بافت درخواست و عذرخواهی مشاهده شد و معنای آن وابسته به دیگر علائم غیر دستی آن بافت است.

تصویر ۴: بدن رو به عقب تصویر ۵: بدن رو به جلو تصویر ۶: حالت بدن متواضعانه تصویر ۷: حرکت بدن به طرفین

۳-۶. حالات چشم و ابرو

حالاتی مشاهده شده در چشم و ابرو به سه دسته تقسیم می‌شود: (۱) حالتی که چشم‌ها ریز شده و گوشه چشم چین می‌خورد و ابروها در حالتی نسبتاً صاف قرار دارند^۴، (۲) بالا بردن ابرو در حالتی که پیشانی چین بخورد و گاهی با درشتی چشم همراه است^۵ (۳) حالت اخم^۱. چشم ریز

1. forward tilt
2. backward tilt
3. polite duck
4. squint
5. raised brows

شاید تنها علامت غیر دستی باشد که به تنهایی مفهوم ادب را منتقل می‌کند. این حالت در هر سه کنش گفتاری مشاهده شده است اما بیشتر در بافت درخواست از رئیس و استاد استفاده شده است. حالت بالا بردن ابرو اگر با سر کج و فشردگی لب‌ها همراه شود نشانه رد کردن مؤدبانه درخواست است ولی اگر با قطع ارتباط چشمی و برگرداندن سر همراه شود می‌تواند نشانه عدم رعایت ادب یا بی‌ادبی باشد. همان‌طور که سیاوشی (۲۰۱۹) اشاره کرده است باز کردن بیشتر چشم برای بیان اطمینان یا ریزکردن آن‌ها برای بیان شک و تردید و احتمال به کار می‌رود. شرکت‌کنندگان این پژوهش معمولاً با ابروان متمایل به بالا و چشمانی بازتر از حد معمول درخواست‌ها را رد می‌کردند. این حالات چشم و ابرو هنگام داشتن مؤلفه قدرت بیشتر مشاهده شد. در واقع باز شدن بیش از حد معمول چشم در بافت رد درخواست می‌تواند اطمینان فرد ناشنوا را از بدیهی بودن عدم امکان انجام درخواست نشان دهد. حالت اخم نیز در درخواست و رد درخواست از موضع قدرت دیده شد. اخم در رد درخواست مقام بالاتر مانند رئیس نشانه عدم رعایت ادب است.

تصویر ۱۰: اخم

تصویر ۹: بالا بردن ابرو

تصویر ۸: چشم ریز

۴-۶. حالات لب

حالات لب در میان شرکت‌کنندگان این پژوهش به سه دسته تقسیم می‌شود: ۱) حالت فشردگی لب‌ها^۲، ۲) لبی که حالت لبخند زدن را به خود می‌گیرد، گاهی دندان‌ها نمایان است و گاهی نیست و ۳) برجستگی لب‌ها^۳. فشردگی لب‌ها در هر سه بافت گاهی به صورت مکث بین اشارات و گاهی در انتهای جمله و گاهی چند بار در یک جمله دیده شد. این حالت لب در بافت عذرخواهی پس از بیان موضوع اصلی مانند تصادف کردن و در بافت‌های درخواست و رد درخواست اغلب در انتهای جمله مشاهده شد. حالت دوم لب، لبخند زدن است که به همراه مؤلفه چشم ریز شده و پیشانی چین‌خورده تشکیل حالت چهره مؤدبانه را می‌دهد. گاهی برای بیان مستقیم و درخواست چیزی از کسی به منظور تلطیف درخواست و کاهش شدت تحمیل از ابزارهای تلطیفی^۴ (جبرانی) استفاده می‌شود، برای مثال در زبان فارسی این درخواست‌ها با عباراتی مانند «لطفاً»، «بی‌زحمت»، «اگه ممکنه» و ... همراه می‌شوند. بازتاب این موضوع در

1. frown
2. tight lips
3. polite pucker
4. redressive action

دستی

زبان اشاره ایرانی به صورت حالت چهره مؤدبانه است. این حالت بیشتر در بافت‌های با میزان تهدید بالا مانند درخواست مرخصی از رئیس و درخواست وقت بیشتر از استاد که طرفین در جایگاه قدرت متفاوتی هستند و بافت‌هایی با میزان تهدید بالا مانند درخواست ماشین و پول دیده شده است. برجستگی لب در بافت رد درخواست و عذرخواهی مشاهده شد. این حالت لب در کنش گفتاری رد درخواست در بافت‌های با میزان قدرت بالا و موقعیت‌های صمیمانه رخ می‌دهد و معمولاً با برگرداندن صورت، قطع تماس چشمی و حرکت دست مکرر بدون لب زدن همراه است (تصویر ۱۳)؛ به عبارت دیگر زمانی که مخاطب سخنان گوینده را قبول ندارد و معنای اصلاً را می‌توان از اشاره او برداشت کرد. استفاده از این حرکت لب در رد خواست از طرف کسی که در جایگاه قدرت پایین‌تر قرار دارد می‌تواند بی‌ادبی تلقی شود. کارکرد دوم برجستگی لب زمانی است که در معنای «جبران کردن» و در کنش گفتاری عذرخواهی استفاده شده است (تصویر ۱۴).

تصویر ۱۱: لب فشرده تصویر ۱۲: حالت چهره مؤدبانه تصویر ۱۳: لب برجسته (الف) تصویر ۱۴: لب برجسته (ب)

۵-۶. حالات بینی

آخرین علامت غیر دستی حالت چین‌خوردگی بینی است. در این حالت بینی به سمت بالا رفته و چین‌خوردگی در اطراف آن نمایان می‌شود. این حالت در کنش گفتاری درخواست کردن همراه با اشاره مربوط به زمان دیده شد، به عنوان نمونه هنگام درخواست خودکار از غریبه در بانک همراه با اشاره «یک دقیقه». این علامت هنگام بیان اشاراتی مانند «کوچک»، «کم»، «ضعیف» و ... نیز دیده شده است؛ بنابراین می‌توان این‌گونه برداشت کرد که به عنوان نمونه فرد ناشنوا در بافت درخواست خودکار از غریبه می‌داند که استفاده از خودکار شاید بیش از یک دقیقه طول بکشد اما با استفاده از این حالت درصدد کاهش تهدید و انتقال این مفهوم ضمنی است: «من فقط چند دقیقه می‌خواهم از این خودکار استفاده کنم و میزان زمان استفاده از آن کم اهمیت است».

تصویر ۱۵: حالت بینی چین‌خورده

۶-۶. بسامد وقوع حالات چهره در بافت‌های ۲۴ گانه پژوهش

در جدول ۲ بسامد وقوع هر کدام از علائم غیر دستی در بافت‌های مربوط به درخواست کردن درج شده است. همان‌طور که در جدول مشخص گردید در بافت درخواست مرخصی از رئیس بیشترین علائم غیر دستی و در بافت درخواست از همکلاسی کمترین میزان علائم غیر دستی را شاهد هستیم. همچنین حالت چشم ریز در درخواست مرخصی با ۲۲ تکرار بیشترین بسامد را در کنش گفتاری درخواست داشته است.

جدول ۲_ بسامد وقوع حالات چهره در کنش گفتاری درخواست کردن

بافت	قدرت	سر		بدن				چشم و گریز			لب		بافت چهره	
		کج	بالا و پایین	طرفین	چو	عقب	مواجه	بالا	ریز	انخم	فشرده	مؤدب		برجسته
درخواست از کارمند	+	۱۲		۳	۱۶	۵	۲	۷	۳	۱۳	۴		۱	
درخواست از رئیس	-	۱۶		۱۲	۸		۲	۱	۲	۱۲	۹	۶	۱	۱۲
درخواست از استاد	-	۱۲		۷	۴		۸	۸	۷	۱۹	۸	۴	۴	۴
درخواست از دانشجو	+	۱		۵	۲		۱	۶	۲	۱۳	۹	۴		
درخواست از همکار	=	۱۴		۵	۸		۴	۴	۲	۱۵	۴	۷	۱	۱۲
درخواست از همکلاسی	=	۱۲		۱	۴		۴	۶	۱	۵	۱۶	۳	۷	
درخواست از دوست	=	۱۴		۷	۱		۷	۱	۱	۷	۳	۶	۶	۹
درخواست از غریبه	=	۱۷		۱	۱		۶	۱	۴	۶	۱۹	۲	۲	۸

در جدول ۳ بسامد وقوع هر کدام از علائم غیر دستی در بافت‌های مربوط به رد درخواست درج شده است. مطابق آمار مشخص گردید که در بافت رد درخواست مرخصی کارمند بیشترین علائم غیر دستی و در بافت رد درخواست همکار کمترین میزان علائم غیر دستی را شاهد هستیم. همچنین سر کج در رد درخواست رئیس و برجستگی لب‌ها در رد درخواست کارمند هر دو با ۱۴ تکرار بیشترین بسامد وقوع را در کنش گفتاری رد درخواست داشتند.

جدول ۳_ بسامد وقوع حالات چهره در کنش گفتاری رد درخواست

بافت	قدرت	سر		بدن				چشم و گریز			لب		بافت چهره	
		کج	بالا و پایین	طرفین	چو	عقب	مواجه	بالا	ریز	انخم	فشرده	مؤدب		برجسته
رد درخواست رئیس	-	۱۲		۸	۳		۱	۶	۲	۷	۱۳	۲	۱	
رد درخواست کارمند	+	۸		۶			۱۱		۷	۱۲	۱		۱۴	
رد درخواست دانشجو	+	۴		۷			۲	۸	۷		۸	۵	۴	
رد درخواست استاد	-	۱۲		۲	۲		۷	۱	۳	۴	۱۲	۸	۲	
رد درخواست همکار	=	۷		۱	۲		۲	۱	۵	۲	۵	۶		
رد درخواست همکلاسی	=	۶		۴	۱		۶	۱	۵	۲	۱	۳	۲	
رد درخواست دوست	=	۶		۷			۷		۱۱	۶	۲	۳	۶	
رد درخواست غریبه	=	۴		۴			۱	۴	۶	۲	۲	۲	۳	

در جدول ۴ بسامد وقوع هر کدام از علائم غیر دستی در بافت‌های مربوط به عذرخواهی درج شده است. مطابق آمار مشخص گردید که در بافت عذرخواهی از رئیس بابت بیشترین بسامد وقوع علائم غیر دستی و در عذرخواهی از دانشجو کمترین میزان علائم غیر دستی را شاهد هستیم. همچنین چشم ریز در بافت عذرخواهی از رئیس با ۲۰ تکرار بیشترین بسامد را در کنش گفتاری عذرخواهی داشته است.

جدول ۴_ بسامد وقوع حالات چهره در کنش گفتاری عذرخواهی

بافت	مؤلفه قدرت	سر	کج بالا و پایین	طرفین	جلو	بدن			چشم و ابرو	لب	بینی
						متواضع	عقب	بالا			
عذرخواهی از رئیس	۱۰	۹	۸	۸	۱	۴	۱	۲۰	۹	۷	۱
عذرخواهی از کانند	۶	۴	۸	۱۲			۴	۴	۲	۵	
عذرخواهی از دانشجو	۲	۲	۵	۶	۱		۲	۸			
عذرخواهی از استاد	۱۶	۲	۵	۲		۱	۱۷	۹	۶	۳	
عذرخواهی از همکار	۹	۶		۴	۲		۱۲	۸		۷	
عذرخواهی از همکلاسی	۶	۷	۳	۳		۲	۱۰	۲	۸	۶	۲
عذرخواهی از دوست	۱۲	۶	۲	۵		۳	۱۰	۷		۱۶	
عذرخواهی از غریبه	۸		۱	۲			۶	۸	۳	۷	

با مقایسه حالات چهره و بدن هنگام کنش‌های درخواست، رد درخواست و عذرخواهی می‌توان قائل به وجود پیوستاری شد که در یک سمت آن نهایت ادب یا ادب مضاعف و در سمت دیگر نهایت بی‌ادبی و یا وقاحت وجود دارد.

ادب مضاعف رعایت ادب عدم رعایت ادب^۱ بی‌ادبی^۲ وقاحت

با توجه به داده‌ها به نظر می‌رسد می‌توان برای هر کدام از علائم غیر دستی حالاتی مؤدبانه و غیرمؤدبانه توصیف کرد. در سمت راست پیوستار تعداد و شدت علائم بی‌نشان ادب مانند سر کج، چشم ریز، لب فشرده، بدن متمایل به جلو، سرعت کمتر و ابعاد کوچک‌تر اشارات و در سمت چپ شدت و تعداد علائم بی‌نشان بی‌ادبی مانند سر به عقب طوری که چانه به سمت بالا باشد، بالا بردن ابرو، بدن متمایل به عقب، لب برجسته و سرعت بیشتر و ابعاد بزرگ‌تر اشارات برای وقاحت در نظر گرفته می‌شود. آنچه در میان پیوستار دیده می‌شود تعداد و شدت کمتری از علائم غیر دستی است که تحت عناوین رعایت ادب، عدم رعایت ادب و بی‌ادبی نامیده شدند.

1. non-polite
2. impolite

۷. نتیجه

این پژوهش تلاشی جهت بررسی مفهوم ادب در زبان اشاره ایرانی است. با تحلیل داده‌ها مشخص گردید که علائم غیر دستی نقشی مؤثر در انتقال مفهوم ادب در زبان اشاره ایرانی را دارند. برخی از آن‌ها مانند چین خوردگی بینی تنها در یک کنش گفتاری و برخی مانند ریز کردن چشم در هر سه کنش گفتاری مشاهده شدند.

در پاسخ به پرسش نخست باید گفت که برخی از حالات چهره ناشنویان در موضوع ادب بی‌نشان هستند که از میان آن‌ها سر کج، ریز کردن چشم و فشردگی لب بیشترین کارکرد را در میان علائم غیر دستی برای کاهش میزان تهدید دارد. به نظر می‌رسد هرچقدر میزان تهدید یک درخواست بیشتر باشد تعداد و شدت استفاده از این علائم نیز بیشتر خواهد شد. به عنوان مثال میزان کج کردن سر و ریز شدن چشم در بافت درخواست مرخصی از رئیس در مقایسه با درخواست انجام تکلیف از همکلاسی بیشتر است. همچنین در برخی از موارد اگر مؤلفه قدرت در میان متعاملین برابر باشد موضوع درخواست عامل ایجاد تفاوت است. برای مثال این علائم در بافت درخواست ماشین از دوست در مقایسه با درخواست خودکار از فرد غریبه در بانک بیشتر است.

پیش‌تر اشاره شد افراد زمانی متوجه مفهوم ادب می‌شوند که بی‌ادبی را ببینند. از آنجایی که برقراری ارتباط چشمی در میان ناشنویان امری مهم و ضروری جهت ادامه تعامل است، می‌توان گفت که حرکت سر به طرفین و قطع ارتباط چشمی در رد درخواست به معنی تمایل به پایان مکالمه و مصداق بی‌ادبی است. مطابق داده‌های این پژوهش در اکثر بافت‌های رد درخواست کارمند و دانشجو، اشارات اولیه با برگرداندن سر همراه بوده است ولی از آنجایی که از سوی مقامی که دارای قدرت است صورت گرفته است از نظر ناشنویان رفتاری طبیعی و معمول جلوه می‌کند.

پاسخ به سؤال دوم در خصوص اختیاری یا اجباری بودن علائم غیر دستی کمی پیچیده است زیرا از یک سو انتقال معنای ضمنی در بافت بدون استفاده از این حالات دشوار است از سوی دیگر در زبان اشاره نیز مانند دیگر زبان‌ها مفهوم اشارات (کلمات) در بسیاری از مواقع وابسته به بافت است. برای نمونه تصاویر زیر تفاوت اشاره «لازم داشتن» در کنش گفتاری رد درخواست در دو بافت مختلف نشان می‌دهد.

تصویر ۱۷: لازم داشتن در حالت عدم رعایت ادب

تصویر ۱۶: لازم داشتن در حالت مؤدبانه

بنابراین استفاده از یک یا چند حالت چهره را نمی‌توان مقید به واژه، کنش گفتاری و یا بافت دانست و رفتاری که در یک بافت بی‌ادبی تلقی می‌شود ممکن است در بافتی دیگر مثبت و یا خنثی در نظر گرفته شود. شاید بتوان گفت که احساس لحظه‌ای گویسور برای برقراری ارتباطی رسمی یا غیررسمی و صمیمانه عامل اصلی محسوب می‌شود. یو^۱ (۲۰۰۳) معتقد است استفاده از راهکارهای متفاوت هنگام تعاملات نشان‌دهنده نقش مؤثر فرهنگ در ارتباطات افراد است.

علاوه بر علائم غیر دستی سرعت و نحوه بیان اشارات نیز در بافت‌های مختلف متفاوت است. سرعت بیان اشارات هنگام کنش‌های گفتاری مربوط به درخواست کردن و عذرخواهی در مقایسه با رد درخواست کمتر است. میزان استفاده از مکث بین اشارات برای بیان جملات با میزان تهدید بالا بیشتر است و گاهی در این میان یک یا چند لب زدن کوتاه هم دیده می‌شود. هنگام عذرخواهی حرکات بدن کمتر و گاهی چشم‌ها برای لحظه‌ای از مخاطب برداشته می‌شود بدون اینکه با چرخش سر همراه باشد. همچنین اشارات هنگام بیان درخواست نرم‌تر و گاهی در ابعادی کوچک‌تر ادا شد در حالی که هنگام رد درخواست شاهد حرکات دست محکم‌تر و ابعاد بزرگ‌تر اشارات بودیم.

نتایج این پژوهش یافته‌های پیشین در خصوص تأثیر علائم غیر دستی در زبان‌های اشاره در انتقال مفهوم ادب را تأیید می‌کند. البته باید عنوان شود که کارکرد حالت لب برجسته در رد درخواست با آنچه راش (۱۹۹۹) و هوزا (۲۰۰۷) بیان کردند کمی متفاوت است. هوزا (۲۰۰۷: ۱۳۸) کارکرد لب برجسته را در زبان اشاره آمریکایی در کنش گفتاری رد درخواست برای درخواست‌هایی با میزان تهدید کم معرفی کرده است. مطابق یافته‌های این پژوهش، به نظر می‌رسد در زبان اشاره ایرانی استفاده از این حالت ارتباط زیادی با میزان تهدید ندارد و بیشتر نوع رابطه متعاملین در استفاده یا عدم استفاده از حالت لب برجسته تعیین‌کننده است. چیزی که در میان مصاحبه‌های پژوهش حاضر مشاهده شد این است که رئیس یا استاد با داشتن قدرت می‌توانند برای رد درخواست از این حالت استفاده کنند، اما اگر کارمند و دانشجو از حالت لب برجسته استفاده کنند، می‌تواند مصداق بی‌ادبی باشد. همچنین استفاده از این حالت در بافت‌هایی با مؤلفه قدرت برابر ایرادی ندارد و در بیشتر موارد در بافت‌های صمیمی استفاده می‌شود. البته آنچه هوزا درباره استفاده از لب برجسته در کنش گفتاری عذرخواهی بیان کرده است در زبان اشاره ایرانی هم صدق می‌کند و شرکت‌کنندگان برای القای حس همراهی از

حالت لب برجسته در اشارات مربوط به معنای جبران کردن استفاده کردند. همچنین حالت اخم مؤدبانه با دو تکرار کمترین بسامد را در میان علائم غیر دستی در این پژوهش داشت.

طبق نظر هوزا (۲۰۰۱ و ۲۰۰۷) و میندس (۲۰۰۶) حالت لب فشرده مهم‌ترین علامت غیر دستی رایج در موضوع ادب در زبان اشاره آمریکایی است. با توجه به یافته‌های این پژوهش کج کردن سر و ریز کردن چشم دو علامت غیر دستی رایج برای ادب در زبان اشاره ایرانی معرفی می‌شوند. همچنین همان‌گونه که میسون (۲۰۱۴) بیان کرد، معمولاً هرچه میزان تهدید در درخواست‌ها بیشتر باشد، استفاده هم‌زمان از چند مؤلفه یعنی استفاده هم‌زمان از کلمه (اشاره) و چند علامت غیر دستی بیشتر می‌شود. میسون معتقد است که این علائم معمولاً در پایان جملات نمایان می‌گردد، اما مطابق نتایج این پژوهش توزیع علائم غیر دستی در کل جمله وجود دارد اما اگر استفاده از این علائم خفیف باشد، مانند آنچه در بافت عذرخواهی بابت تأخیر در اعلام نمره مشاهده کردیم، معمولاً در آخر جملات مشاهده می‌گردد. همچنین طبق نظر جانسون و شمبری (۲۰۰۷): (۴۵) محل زندگی، مدرسه، سن و مذهب بر روی اشارات مورد استفاده افراد ناشنوا تأثیرگذار است. این موضوع تا حد زیادی در این پژوهش مورد سنجش و تأیید قرار گرفت. همچنین حالت اخم مؤدبانه کمترین بسامد وقوع در میان علائم غیر دستی در زبان اشاره ایرانی را داشت و تنها دو بار، در بافت درخواست نوشتن تکلیف از همکلاسی توسط زن و در بافت عذرخواهی از استاد بابت تأخیر در ارسال تکلیف توسط مرد دیده شد.

همان‌طور که جرج (۲۰۱۱) عنوان می‌کند افراد شنوا و ناشنوا به دلیل بهره جستن از فرهنگ مشترک دارای اشتراکات حرکتی- بصری^۱ نیز هستند و همین نکته باعث می‌شود تا در ارتباط این دو گروه زبانی افراد شنوا نیز درک مشابهی از علائم غیر دستی ناشنویان داشته باشند؛ به عبارت دیگر بیشتر حالات چهره استفاده شده توسط یک ناشنوای ایرانی برای فرد شنوای ایرانی نیز قابل درک است اما این موضوع به این معنا نیست که افراد شنوا نیز از تمام علائم غیر دستی زبان اشاره و در همان معنا استفاده می‌کنند. در واقع با وجود هم‌پوشانی، این موضوع در دو سبک متفاوت در زبان گفتاری و اشاره ایرانی باز نمود پیدا می‌کند.

کندون^۱ (۲۰۰۴) معتقد است که حرکات دست‌ها و بدن در بیشتر موارد در تمام ارتباطات استفاده می‌شود و افراد در تعاملات روبه‌رو طیف وسیعی از واکنش‌های طبیعی بدن و احساسات خود را به مخاطب منتقل می‌کنند. چنین حرکاتی زبان بدن هستند که با آنچه تحت عنوان واکنش‌های ارتباطی خودآگاه صورت می‌گیرد، متفاوت است. شاید بتوان این‌گونه ادعا کرد که بازنمایی معنی در زبان اشاره بسیار قوی‌تر از زبان‌های گفتاری است، چون ناشنویان به‌خوبی یاد گرفته‌اند که چطور تمام احساس خود را از طریق چهره نشان دهند. زبان اشاره در مقایسه با زبان گفتاری بسیار پرمعنی‌تر است، زیرا برای انتقال معنی ترکیبی از عناصر منطقی و نزدیک‌ترین و غنی‌ترین تصویر ذهنی را برای آن مفهوم استفاده می‌کند. در پایان لازم است عنوان شود که ادب موضوعی است که به شدت به فرهنگ و هنجارهای جامعه و گروه‌های زبانی وابسته است. با توجه به اینکه ارزش‌های یک جامعه می‌تواند در گذر زمان تغییر کنند و از سویی دانش مربوط به ادب در میان فرهنگ‌ها و جوامع مختلف دانشی نوپاست، نیاز به تحقیقاتی گسترده، همه‌جانبه و مستمر درباره این موضوع همیشه احساس می‌شود.

منابع

- گیتی، اردوان؛ سیاوشی، سارا (۱۳۹۸). کتاب ناشنوا، مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی زبان اشاره ایرانی و فرهنگ ناشنوا. تهران: نشر نویسه پارسی.
- Guity, A. & Siyavoshi, S. 2019. *An Introduction to Iranian Sign Language and the culture in Iran*. Tehran: Neveeseh Parsi Publishing.
- Anderson, S. R. 1993. Linguistic Expression and Its Relation to Modality. In G. R. Coulter (Ed.), *Current Issues in ASL Phonology* (pp. 273-290). Cambridge, MA: Academic Press.
- Brown, P., & Levinson, S. 1987. *Politeness: Some Universal in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Culpeper, J. 1996. Toward an Anatomy of Impoliteness. *Journal of Pragmatics* 25: 349-367.
- Culpeper, J. 2011. *Impoliteness: Using Language to Cause Offence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dachkovsky, S., Sandler, W. 2009. Visual intonation in the Prosody of Sign Language. *Language and Speech*. 52(2/3). 315-339.

1. A. Kendon

- Ferreira Brito, L. 1995. *Por Uma Grammatica de Linguas de Sinais*[for a grammar of Sign Language]. Tempo Brasileiro.
- George, J. 2011. *Politeness in Japanese Sign Language: Polite JSL expression as evidence for intermodal language contact influence*. California digital library.
- Hoza, J. 2007. *It's not what you sign, it's how you sign it*. Washington, D.C: Gallaudet University Press.
- Jumanto, I. 2014. Phatic Communication: How English Native Speakers Create Ties on Union. *American Journal of Linguistics*.
- Kendon, A. 2004. *Gesture: Visible Action as Utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Langacker, R. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, Vol, 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Locher, M. & Bousfield, D. 2008. Introduction: Impoliteness and Power in Language in, Bousfield, D & Locher (eds.), M. *Impoliteness in Language- Studies on its Interplay with Power and Practice*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Mapson, R. 2014. Polite Appearances: How non-manual features convey politeness in British Sign Language. *Journal if Politeness Research*. 10(2): 157-184.
- Pfau, R., Quer, J. 2010. Non-manuals: Their and grammatical and prosodic roles. *Sign Language*. D. Brentari, Cambridge: 381-402.
- Roush, D. 2007[1999]. Indirectness Strategies in American Sign Languages Requests and Refusals: Deconstructing the deaf-as-direct Stereotype. *Translation, Sociolinguistics, and consumer Issues in Interpreting*. M. Metzger and E. Fleetwood. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.
- Roush, D. 2011. Language Between Bodies: A Cognitive Approach to Understanding Linguistic Politeness in American Sign Language. *Sign Language Studies*. Volume 11, N 3: 329-374.
- Sandler, W. 2006. *Sign Language and Linguistics Universals*. Cambridge, UK; New York, Cambridge University Press.
- Sandler, W., Lillo-Martin, D. 2006. *Sign Language and Linguistic Universals*. Cambridge University Press.
- Siyavoshi, S. 2019b. Hands and faces: the expression of modality in ZEI, Iranian Sign Language. *Cognitive Linguistics* 30(4), 655-686.
- Sutton-Spence, R., Woll. B. 1999. *The Linguistics of British Sign Language: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, D. 1986. *Gender and discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Valli, C., Lucas, C. 2000. *Linguistics of American Sign Language*. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.
- Watts. R. J. 2003. *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Wilcox, S., Rossini, P., & Pizzuto, E. 2010. *Grammaticalization in sign languages*. In D. Brentari (Ed.), *sign languages* (pp 332-354). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yoshioka, Y. 2013. Politeness in Japanese Sign Language. *Japanese Journal of Sign Language*. Volume 22, pp 3-36.
- Yu. M. 2003. On the Universality of Face: Evidence from Chinese Compliment Response Behavior. *Journal of Pragmatics* 35: 1679- 1710.
- Zimmer, J. 1989. Toward a Description of Register Variation in American Sign Language. *The Sociolinguistics of the Deaf Community, Academic Press*. Pp. 253-272.

